

Minder modellen en meer actualiteit

Een schets van het nieuwe programma Economie I

A. T. J. Vernooij

De algebraïsche bewerking van het model Harrod-Domar behoort vanaf 1986 niet meer tot de stof van het Centraal Schriftelijk Eindexamen. Ook de Cobb-Douglas produktiefunctie, de neo-klassieke groeitheorie en de lineaire programmering behoren vanaf dat moment niet meer tot het CSE. Andere wiskundig georiënteerde onderwerpen, zoals de marginalistische nutstheorie met haar isonutsfuncties en budgetvergelijkingen alsmede de analoog daaraan verlopende produktietheorie met haar isoquanten en isokostenvergelijkingen zijn eveneens uit het CSE-programma geschrapt. Als voorschot daarop zijn zij in 1983 voor een deel, en in 1984 vrij uitgebreid, bij de uitsluitingen van het CSE gevoegd (1).

Het eindexamenprogramma

Ziedaar enkele belangrijke conclusies die voortvloeien uit het besluit van Staatssecretaris Ginjaar-Maas (2) om het door de Onderwijsraad gesteunde ACLO-eindadvies voor een nieuw programma Economie I te volgen. Exemplaren van dit gele boekje zijn op aanvraag bij de secretaris van de ACLO verkrijgbaar voor degenen die er nog niet over beschikken (3). De geschiedenis van dit ACLO-eindadvies zal bij een ieder genoegzaam bekend zijn. Hier wil ik volstaan met het aangeven van de plaats die de keuze-onderdelen ingenomen hebben in het wordingsproces van het eindadvies, omdat daaruit enkele verstrekkende gevolgen zijn voortgekomen.

Oorspronkelijk waren er veel verzoeken om 40% van de lestijd te reserveren voor keuze-onderdelen: 20% zou op het CSE gevraagd worden en 20% op het schoolonderzoek. In tweede instantie is die tijd voor keuze-onderwerpen gehalveerd. Na een uitvoerige enquête opende de ACLO uiteindelijk in derde instantie de mogelijkheid om de keuze-onderwerpen van het CSE uit te sluiten. Dit kwam omdat zij de meer verbale onderwerpen uit het oorspronkelijke keuzeprogramma in het basisprogramma had opgenomen. Op voorstel van de VEMO (4) is deze wijziging geëffectueerd.

Inmiddels voltrok zich bijna ongemerkt een diepgaande verandering in het programma. Allerlei wiskundig georiënteerde onderwerpen werden verschoven naar de keuze-onderdelen. Deze zouden bij toerbeurt op het CSE geëxamineerd worden. Door het schrappen van de keuze-onderdelen voor het CSE zijn deze meer modelmatige thema's via een zijdeur uit het CSE verdwenen. De prijs hiervoor is het afkappen van de mogelijkheid die de LWEO bepleitte, om via modernisering van de keuze-onderdelen tot een permanente leerplanontwikkeling te komen. Overigens is het de vraag of verplichte keuze-onderwerpen die mogelijkheid wel echt hadden geboden.

Het ACLO-eindadvies is door alle partijen met gemengde gevoelens ontvangen. De voorstanders van een wiskundig-analytische benadering betreuren de

afschaffing van vele modelmatige benaderingen. Zij kunnen echter via de keuze-onderwerpen de door hen gewenste modellen voor het schoolonderzoek behandelen. De gegeven keuze-onderwerpen K1 tot en met K9 maken een gesystematiseerde benadering mogelijk. De tegenstanders betreuren de beperkte opzet van het leerplan, dat geen leerplan is. Zij zien er een jarenlange blokkering van echte onderwijsvernieuwing in. Toch draagt het compromis dat vervat staat in het ACLO-eindadvies ook voor hen genoeg perspectieven aan. Met name de keuze-onderwerpen bieden zowel wat betreft hun mogelijke inhoud als de tijd die er mogelijk aan besteed kan worden veel ruimte. Een actieve opstelling binnen de sectie Algemene Economie is daarvoor vereist. De kolommen van ons Tijdschrift zijn daarvoor beschikbaar.

Overigens is de opsomming van keuze-onderwerpen niet limitatief. De staatssecretaris schrijft in haar bijlage bij haar eerder genoemde besluit: "Het schoolonderzoek betreft de examenstof onder 1A tot en met 1G alsmede een keuze-onderwerp, hetzij uit de onder K1 tot en met K9 genoemde, hetzij een ander door de school gekozen onderwerp." In feite is door deze formulering de invulling van het keuze-onderwerp geheel open. De vrijblijvendheid zal tot gevolg hebben dat de leerboeken voor economie binnen niet al te lange tijd slechts zeer summier, of slechts gedeeltelijk, aandacht zullen besteden aan de beschreven keuze-onderwerpen. Alleen de meest gangbare thema's zullen over blijven, omdat geen enkele uitgever kosten zal willen maken voor lesmateriaal dat niet of nauwelijks gebruikt zal worden.

Die inperking van het lesmateriaal in de leerboeken en dus ook de noodzaak voor de docenten om hun eigen keuze-onderwerp voor het schoolonderzoek vorm te geven, krijgt des te meer gewicht doordat het staatsexamen geen keuze-stof bevat. De staatssecretaris schrijft in een tweede bijlage bij haar circulaire alleen het basisprogramma voor als examenstof. Voor deze groep leerlingen behoeft het leerboek in het geheel geen keuze-onderwerpen te beschrijven.

Het leerplan

Nu is een examenprogramma nog iets anders dan een lesprogramma. Bij de economische vakken valt dat meestal niet zo op omdat zij doorgaans alleen in de bovenbouw gegeven worden. Vakken uit de onderbouw kennen een vijf- en zesjarig lesprogramma en een twee-jarig examenprogramma. Daar ligt het onderscheid voor de hand. Toch maakt ook de ACLO een onderscheid voor economie. In haar eindadvies geeft zij eerst een omschrijving

van het voorgestelde examenprogramma en vervolgt dat met een voorstel voor een leerplan. Dat voorstel is veel gedetailleerder dan het inmiddels door de staatssecretaris overgenomen examenprogramma.

De vraag rijst dan ook wat de exacte status is van dit ACLO-leerplan. De heer Groot, secretaris van de ACLO, deelde desgevraagd mee dat het iedere school in principe vrij staat een eigen leerplan te formuleren. Wel is met grote zekerheid te verwachten dat het ACLO-programma het "Voorstel leerplan voor Economische Wetenschappen I en Recht" voor Rijksscholen zal worden. Immers het examenprogramma is een logisch uitvloeisel van het ACLO-leerplan en het valt daarom niet te verwachten dat de staatssecretaris een daarvan afwijkend leerplan formuleert.

Het effect hiervan zal zijn dat dit "Voorstel leerplan" vanzelf model staat voor de leerplannen op alle andere scholen. De examinering dwingt welhaast tot een dergelijke gedragslijn. Het lijkt dan ook raadzaam dat de VECON het ACLO-leerplanadvies tot intern programma verheft. Gezien de jarenlange strijd die gevoerd is rond de uiteindelijke formulering van de tekst en de instemming op condities daarmee van VEMO en VSW, de beide voorlopers van de VECON, is het raadzaam de huidige leerstoflijst zonder wijziging over te nemen en loyaal na te volgen.

In plaats van een nieuwe discussie over de samenstelling van de leerstoflijst is het zinvol om alle energie te stoppen in de uitwerking van het basisprogramma en in de afstemming van het eindexamen op dit basisprogramma. Die twee wegen bieden momenteel het meeste perspectief om tot verbetering van het onderwijs te komen. Het wegslikken van teleurstellingen over niet gerealiseerde intenties is daarvoor een eerste vereiste.

De Onderwijsraad

Wat betreft de uitwerking van het basisprogramma is het nuttig om het advies van de Onderwijsraad daarbij te betrekken (5). De raad merkt op dat de ACLO er niet in is geslaagd volledig aan de haar verstrekte opdrachten te voldoen. Ook de ACLO zelf merkt op in het begeleidend schrijven bij haar eindadvies (6), dat het eindadvies niet een leerplan bevat, zoals dat tegenwoordig wordt opgevat. Zij erkent dat er slechts sprake is van een gemoderniseerde leerstoflijst.

Het initiatief van de sectie Algemene Economie van de VECON om samen met de SLO tot leerplanontwikkeling te komen verdient daarom alle

steun. Dit voorjaar gaat een initiatiefgroep van start. De Bestuursraad van de SLO heeft f 5.000,— ter beschikking gesteld plus enige mankracht om tot leerplanontwikkeling te komen op basis van het huidige ACLO-eindadvies. In principe loopt deze financiële regeling voor een aantal jaren door. De bedoeling van de initiatiefnemers is om op contrasterende wijze verschillende visies op bijvoorbeeld de ontwikkelingsproblematiek tot uiting te brengen. Zowel inhoudelijke als didactische aspecten zullen daarbij een rol spelen. Diverse personen hebben zich reeds aangemeld voor deelneming, waaronder ook iemand van het CITO. Geïnteresseerden voor deze belangrijke ontwikkeling kunnen zich aanmelden bij de secretaris van de sectie Algemene Economie, Dick Smit (telefoon: zie schutblad).

Via de sectie Algemene Economie kunnen de leden van de VECON ook invloed uitoefenen op de inhoud van de eindexamens. Enerzijds door de formulering van de voorgestelde (of voor te stellen) uitsluitingen op het eindexamen, anderzijds door de voordracht van leden voor de commissie die de eindexamens formuleert. Via die vertegenwoordigers van de VECON kan in het eindexamen de eenzijdigheid bestreden worden die CITO-medewerker Erkens in een uitgebreid onderzoek van de eindexamens constateerde. (7) Vernieuwingen in de lesstof via bijvoorbeeld lesbrieven kunnen alleen succesvol zijn als de eindexamens mee evolueren. Een eendrachtig optreden binnen het verband van de sectie Algemene Economie is daarvoor een harde noodzaak. Temeer omdat juist de examentraditie voor een groot deel bepaalt wat de inhoud is van de lessen economie.

De overladenheid

De Onderwijsraad wees ook op het gevaar van overladenheid van het programma. Door de onduidelijke situatie rond de economische vakken is dat gevaar zeer reëel. De ACLO gaat uit van 3 leseenheden voor klas 4 VWO, 4 leseenheden in klas 5 VWO en 4 eenheden in klas 6 VWO. De drie leseenheden in klas 4 moeten gelijk verdeeld worden over algemene economie, bedrijfseconomie en recht. In haar derde voorstel schrijft de ACLO op blz. 12 dat de voorgestelde elf eenheden als een *minimum*-eis moeten worden opgevat. "Als daaraan niet wordt voldaan is de uitvoering van dit leerplan onmogelijk". Sinds het derde voorstel is er wel geschoven in de onderwerpen, maar is het programma niet verlicht.

Welnu de praktijk van het economie-onderwijs voldoet niet aan de gestelde eis. In klas 4 van het OVWO is de situatie zeer onoverzichtelijk gewor-

den omdat er op veel scholen een ongedifferentieerd vak Economie wordt gegeven, en dan meestal alleen nog voor de A-leerlingen. In klas 5 kunnen op de meeste OVWO scholen alle leerlingen Economie I als eindexamenvak kiezen, ongeacht of zij in het vierde jaar economie gehad hebben. Om die reden moet het examenprogramma zich uitdrukkelijk richten op de klassen 5 en 6.

Het nu van kracht verklaarde examenprogramma vereist 8 leseenheden algemene economie in de klassen 5 en 6 gezamenlijk. Anders is de uitvoering van het leerplan onmogelijk. Er zijn echter sterke aanwijzingen dat ongeveer 25% van de scholen voor OVWO over niet meer dan 6 leseenheden Economie I beschikt. En het is zeer waarschijnlijk dat bijna de helft van de OVWO scholen niet over meer dan 7 leseenheden beschikt (8). De VEMO heeft de hier geschetste discrepantie al meermalen onder de aandacht gebracht. De acceptatie van het vijfde en laatste ACLO-voorstel werd afhankelijk gesteld van een inperking van het examenprogramma. Deze eis mag niet onder tafel verdwijnen nu het ACLO-voorstel is geaccepteerd.

De strategie die de ACLO voert om een 8-leseenheden programma te creëren voor Economie I is erg riskant. Want eigenlijk wil zij met haar 8-leseenheden programma de directies van de scholen dwingen om in klas 5 en 6 ook daadwerkelijk 8 eenheden te reserveren. De strategie is erop gericht om met name de leerlingen die 6 lesuur beschikbaar hebben in een feitelijk onhoudbare situatie te plaatsen, zodat de directie van hun school wel overstag moet gaan. Het is echter maar zeer de vraag of in deze tijden van bezuinigingen het klem zetten van duizenden leerlingen een verantwoorde methode is om tot uitbreiding van het aantal leseenheden van 6 tot 8 te komen. Integendeel, de vergroting van de leerlingenschaal zou best eens afgewenteld kunnen worden op een inperking van de beschikbare leseenheden.

Leden en bestuur van de sectie Algemene Economie zullen zich dan ook met enige spoed moeten gaan beraden op mogelijke uitsluitingen voor het CSE, wil de overladenheid niet op voorhand structureel worden voor leerlingen met 6 of 7 uur Economie I. Daarbij dient de ACLO, nu haar onderzoek naar de beschikbare lessen is afgerond als eerste naar de inspectie te stappen om haar te wijzen op deze kloof. Vervolgens kunnen vertegenwoordigers van de sectie Algemene Economie met de inspectie overleggen welke onderdelen uit het voorgesteldé ACLO-leerplan voor examinering worden uitgesloten.

Voor docenten die over meer lesuren beschikken opent dat extra perspectieven voor de keuze-onderdelen van het schoolonderzoek, of voor het onderdeel Recht dat stiefmoederlijk is bedeed. De ruimte die door een goed uitsluitingenbeleid ontstaat, biedt de mogelijkheid voor scholen met bij voorbeeld 8 leseenheden in 5 en 6 VWO om tot een inhoudelijke ontwikkeling van het leerplan te komen. Ook het VECON-SLO initiatief kan zich dan ontplooien op een vruchtbare bodem. De scholen met minder uren profiteren indirect van deze ruimte. Het is met name van uit deze invalshoek dat het ACLO-eindadvies voor alle partijen perspectieven biedt. De vraag is alleen of ieder ze als zodanig onderkent.

Voetnoten:

- (1) Zie voor de uitsluitingen het Tijdschrift voor het Economisch Onderwijs nummer 7/8 van september/oktober plus de errata in nummer 9 van november 1982.

- (2) Zie circulaire C 820445 VO/AV 82-46 van 17 januari 1983 van staatssecretaris Ginjaar-Maas, onder verwijzing naar beschikking VO/AV/J-774.428 d.d. 2 december 1982 plus twee bijlagen.
- (3) Exemplaren van het ACLO-eindadvies zijn verkrijgbaar bij de ACLO-ER, t.a.v. de heer J. J. Groot, Postbus 2061, 7500 CB Enschede, telefoon 053 - 324731.
- (4) Zie het artikel: "Reactie van de VEMO op het concept-eindadvies voor een leerplan Algemene Economie VWO" en het daarop aansluitende verenigingsnieuws in EMD nummer 6, juni 1981.
- (5) Dit advies staat afgedrukt in nummer 5 van het Tijdschrift voor het Economisch Onderwijs, mei 1982.
- (6) Zie de brief van 10 juli 1981 van de secretaris van de ACLO-ER gericht aan de Minister van Onderwijs en Wetenschappen.
- (7) In het maartnummer van EMD in 1981 schreef Drs. Erkens een uitvoerig artikel naar aanleiding van dit onderzoek.
- (8) Deze aanwijzingen zijn ontleend aan het onderzoek van de ACLO-ER naar de beschikbaarheid van lesuren voor Economie I op scholen voor gedeeld en ongedeeld VWO. Het is de bedoeling dat de resultaten van dit onderzoek op de scholen is gearriveerd als dit artikel verschijnt.
- (9) De letterlijke tekst van de motie stond in het artikel dat bij voetnoot 4 staat genoemd.